

Eesti Keskerakond
Eesti Konservatiivne Rahvaerakond
Eesti Reformierakond
Eesti Vabaerakond
Erakond Eestimaa Rohelised
Erakond Isamaa ja Res Publica Liit
Sotsiaaldemokraatlik Erakond

15. mai 2018

Ettepanekud inimõiguste, sallivuse ja võrdõiguslikkuse edendamiseks Eestis

Hea erakonna juht

Eesti Inimõiguste Keskus aitab koos teiega luua igäühe inimõigusi austava Eesti. Meie fookuses on võrdne kohtlemine ja mitmekesisuse edendamine, varjupaigataotlejate ja pagulaste inimõigused. Oleme Eesti Mitmekesisuse Kokkuleppe koordinaatorid. Jälgime üldist inimõiguste olukorda Eestis ning avaldame 2007. aastast aruannet inimõiguste olukorrast Eestis. Oleme ÜRO pagulasameti UNHCR partnerid Eestis.

Leiame, et edukas ja jõukas riik on eelkõige see, mis tagab, et igäühe inimõigused on kaitstud. Inimõiguste edendamise vallas võiksid aidata lisas toodud ettepanekud ja ideed, millest võib olla abi 2019. aasta Riigikogu valimisprogrammide koostamisel. Eesti Inimõiguste Keskus ei ole poliitiliselt seotud ühegi parteiga ning on seega avatud koostööks kõikide erakondadega, mis taotleavad oma tegevusega inimõiguste kaitse erinevate aspektide edendamist Eestis.

Lisas toodud ettepanekud põhinevad Eesti Inimõiguste Keskuse ekspertteadmistel ja erinevate rahvusvaheliste valitsusvaheliste ja -väliste inimõiguste kaitseks ja edendamiseks loodud asutuste soovitudel.¹

Palume võimalust kohtuda, et ettepanekuid lähemalt tutvustada ning arutada võimalusi inimõiguste olukorra edendamiseks.

Lugupidamisega,

/allkirjastatud digitaalselt/

Kari Käsper
juhataja

¹ Sealhulgas ÜRO universaalse perioodilise läbivaatuse käigus Eestile tehtud ja Eesti poolt aktsepteeritud soovitused (A/HRC/32/7), ÜRO Rassilise Diskrimineerimise Kõrvaldamise Komitee järeldused (CERD/C/EST/CO/10-11), ÜRO piinamisevastase komitee järeldused (CAT/C/EST/CO/5), ÜRO Pagulasameti aruanne "Mapping Statelessness in Estonia" (2016), ÜRO Pagulasameti aruanne "Pagulaste lõimimine Eestis: osalemine ja võimestamine" (2016), Euroopa Rassismi- ja Sallimatuse Vastu Võitlemise Komisjoni viienda seiretsükli aruande CRI(2015)36 soovitused, Eesti Inimõiguste Keskuse aruanded "Inimõigused Eestis 2016-2017", "Inimõigused Eestis 2014-2015", "Inimõigused Eestis 2013" ja "Inimõigused Eestis 2012".

Lisa: Eesti Inimõiguste Keskuse ettepanekud inimõiguste, sallivuse ja võrdõiguslikkuse edendamiseks Eestis

Riigi suurem panus ja koordineerimine sallivuse ja võrdõiguslikkuse strateegiliseks edendamiseks ja diskrimineerimise vastu võitlemiseks.

- Tuua kogu võrdõiguslikkuse valdkond ühe ministri vastutusvaldkonda või luua valdkonnale parem riiklik koordineerimine. Praegu on rahvuspõhine lõimimine eraldi, soo, puuetega inimeste, LGBT, usuteemad, jagatud erinevate ministriumite vahel. Erilist tähelepanu peaks pöörama pagulaste lõimimisele ja toetamisele.
- Lisada riigireformi eesmärgid, mille kohaselt peavad riigiasutused igal tasandil ühiskonna koosseisu peegeldama enda koosseisus, et pakkuda avalikke teenuseid senisest kvaliteetsemalt ning muuta poliitikakujundamist laiapõhjalisemaks. Esindatus on ebaproportsionaalne eelkõige rahvuselisel, soolisel, vanuselisel ja puudega seotud alustel. Samuti tegeleda mitmekesisuse ja kaasatuse edendamisega riigiasutuste sees vastavate töörühmade loomise teel, konkreetsete ergutavate meetmete sisseseadmisega ning senisest laialdasema ametnike koolitusega.
- Poliitikakujundamisel arvestada senisest enam ühiskonnagruppidega, keda otsused puudutavad, lähtudes põhimõttest "mitte midagi meie kohta ilma meie osaluseta" ("*Nothing about us without us*"), mis on ka puuetega inimeste õiguste kaitse konventsiooni üks juhtpõhimõte.
- Kaaluda võrdse kohtlemise edendamise ja lõimimismeetmete tugevdamist ning ühtlustamist, näiteks eraldades vahendeid segregatsiooni uurimiseks ja selle vastu võitlemiseks tööturul. Kaaluda keeleinspeksiooni ümberkorraldamist keeleõppe kvaliteedikeskuseks.
- Võtta vastu kooseluseaduse rakendusaktid ja lasta inimese samast soost registreeritud elukaaslasel või abikaasal Eestisse elama tulla. Kooseluseadus on vastu võetud, aga rakendusaktide puudumine tekitab ebakindlust ja praktilisi probleeme. Pole põhjust diskrimineerida seksuaalvähemusi ka elamisloa andmisel.
- Toetada töövõimereformi tõhusaks käivitumiseks tööandjaid senisest enam ning siduda puuetega inimeste haridus paremini tööturu ootustega.
- Soovitame riigil välja töötada soovitused tööandjatele (olenemata sektorist) andmete kogumiseks, mis aitavad kaasa mitmekesisust austava organisatsiooni edendamisele.

Senisest tõhusamad ja tulemuslikumad võimalused oma õiguste kaitsmiseks diskrimineerimise vastu.

- Tõhustada kehtivate diskrimineerimisevastaste seaduste (soolise võrdõiguslikkuse seaduse ja võrdse kohtlemise seaduse) rakendamist. See tähendab seaduste täitmist jälgiva ja järelvalvet teostava institutsiooni (võrdõigusvolinik) piisavat rahastamist riigieelarvest. Voliniku ebapiisav eelarve tähendab, et sisuliselt ei saa institutsioon täita talle kõiki seadusega pandud ülesandeid.
- Ühtlustada diskrimineerimise kaitse erinevate aluste puhul, nii et usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel oleks diskrimineerimine keelatud samas ulatuses nagu rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi ja nahavärvuse puhul. Selleks tuleb muuta võrdse kohtlemise seadust. Ebaühtlane diskrimineerimise kaitse erinevate aluste puhul tähendab, et Eesti seadused on vastuolus põhiseadusega, mis sellist hierarhiat ette ei näe, ega kata olulisi diskrimineerimisjuhtumeid. Hetkel on vastav võrdse kohtlemise seaduse eelnõu kooskõlastamisel, soovitame selle toetamist.
- Anda iseseisev kaebeõigus organisatsioonidele, mille põhikirjaliseks eesmärgiks on võrdse kohtlemise edendamine ja diskrimineerimise vastu võitlemine. See võimaldab minna diskrimineerija vastu kohtusse ilma konkreetse ohvri olemasoluta, kui juba juhtumi kontekst ise on diskrimineeriv (nt töökuulutuses välistatakse mehed). Iseseisev kaebeõigus peaks olema võrdse kohtlemise seaduse ja soolise võrdõiguslikkuse seaduse järelevalve institutsioonil (võrdõigusvolinik) ja huvigruppide õiguste eest seisvatel valitsusvälistel kodanikuühendustel. Seda võimalust näevad ette ka Euroopa võrdõigusdirektiivid.

- Ratifitseerida Euroopa inimõiguste konventsiooni 12. protokoll, mis laiendab konventsioonist tulenevat diskrimineerimiskaitset ning annab Eesti inimestele õiguse pöörduda inimõiguste kohtusse ka selliste diskrimineerimise juhtude puhul kui pole rikutud mõnda teist konventsiooni artiklit.
- Allkirjastada ja ratifitseerida ÜRO naistevastase diskrimineerimise kõigi vormide kaotamise konventsiooni fakultatiivprotokoll. Protokoll on allkirjastanud kõik ülejäänud Euroopa riigid, välja arvatud Läti, ja enamused maailma riikidest.
- Lisada kuriteo toimepanemine vaenu õhutamise eesmärgil karistusseadustiku karistust raskendavate asjaolude hulka. Selles osas on lai konsensus erinevate osapoolte vahel ning see hõlbustaks vaenukuritegude statistika kogumist, et tegeleda selle ennetusega ning võidelda radikaliseerumisega läbi koostöö vabakonnaga.
- Reguleerida seadustes selgemini vaenu õhutamise keeld, et samaaegselt oleks tagatud sõnavabadus ja vähemuste õigused vaenust vabale elule. Eesti ei ole ainsa EL riigina üle võtnud vastavat EL raamotsust, ähvardamas on rikkumismenetlus. Teha selles osas suuremat koostööd PPA, infoühiskonna teenuste osutajate ja vabaihenduste vahel, et teadlikkust tõsta, äärmuslust ennetada ning suurendada raporteerimise kvaliteeti.

Inimväärikut austav kodakondsus-, rände- ja varjupaigapoliitika, mis vastaks tänapäeva väljakutsetele ja vajadustele.

- Tagada rände- ja varjupaigapoliitika senisest suurem kooskõla lõimimispoliitikaga.
- Kasutada kõikide rändeolukorras inimeste puhul vangistust viimase abinõuna. Alternatiivid vangistusele on inimlikumad, odavamad ja tõhusamad. Samuti soodustavad need võimalikku hilisemat lõimumist ühiskonda ning aitavad ära hoida äärmuslust.
- Teha koostööd vabaihendustega, et tagada parem inimõiguste austamine piiridel ning rändeolukorras. Lubada vabaihendustel monitoorida piiril toimuvat, kus erapooletu järelevalve muidu keeruline.
- Kaaluda mitmik kodakondsuse seadustamist, vähemalt teatud eriolukordades kui inimestel pole võimalik looduda oma algsest kodakondsusest, ja anda võimalus Eestis sündinud või siin kaua elanud inimestele erakorraliselt ja piiratud ajavahemiku jooksul kodakondsust taotleda lihtsustatud korras.
- Määratleda Eesti õigusaktides kodakondsuseta isiku staatus ja võimaldada inimestel ennast sellisena registreerida asüüli-, rände ja väljasaatmise menetlustes ja olukordades.
- Liituda 1954. aasta kodakondsuseta isikute seisundi konventsiooniga ja luua kodakondsusetuse kindlaksmääramise menetlus ning liituda 1961. aasta kodakondsusetuse vähendamise konventsiooniga, seades eesmärgiks kaotada kodakondsusetus Eestis.
- Kaaluda erisuste kaotamist õiguste osas, mis on Eesti kodanikel, tulenevalt sellest, kas nad on omandanud kodakondsuse sünniga või naturalisatsiooni korras.
- Lihtsustada pikaajalise elaniku elamisloa taotlemise tingimusi pagulaste ja täiendava kaitse saajate jaoks, muuhulgas lühendades Eestis elamise nõuet viie aasta pealt kolme aasta peale.
- Võrdsustada täiendava kaitse saajate ja pagulaste elamisloa pikkus, pikendades täiendava kaitse saajate elamisluba ühest aastast kolme aastani, vähendades sellega nende olukorra ebakindlust ning julgustades integratsiooni.
- Tagada ligipääs põhiõigustele kõikidele inimestele, ka seadusliku aluseta Eestis viibivatele kolmandate riikide kodanikele, kelle väljasaatmine on osutunud perspektiivituks ja kes vastasel juhul võivad valida kuritegeliku tee.
- Muuta perekondade taasühendamise süsteem läbipaistvamaks ning kättesaadavamaks, kaaluda kulude katmiseks finantsabi skeemi loomist.

Andmekaitse ja privaatsus: infoühiskonna olulisem väljakutse: tagada tasakaal privaatsuse ja tehnoloogia võimaluste vahel. Selged ja ranged andmekaitsereeglid ning praktikad toetavad Eesti usaldusväärset andmete vastutavate töötajate kui andmesubjektide jaoks.

- Vaadata üle lausjälituse korras igapäevaste sideandmete säilitamine, mis on vastuolus Euroopa Kohtu kohtupraktikaga.
- Seoses andmekaitse üldmääruse jõustumisega mais 2018 luua võimalused suuremaks teavitustegevuseks ja ettevõtete andmekaitse eest vastutavate inimeste koolitusteks, mõjuhinnangute koostamiseks jne.
- Lisada riigi IKT poliitikasse lähtumine nn "*privacy by design and by default*" (lõimitud ja vaikimisi andmekaitse) põhimõttest, mille kohaselt iga riigi arendatav teenus peab koguma ja kasutama nii vähe andmeid kui minimaalselt vajalik. Lubada andmete riskisutust vaid juhul kui see ei lähe vastuollu inimeste inimõigustega.
- Välistada eos massprofileerimise võimalus, suhtudes ülima ettevaatlikkusega igasugustesse algatustesse ja eelnõudesse, mis võimaldavad ligipääsu mitmetele ametlikele andmekogudele ilma spetsiifilise aluse, kõrgeimate turvalisusnõuete ja väga range loasüsteemita.
- Tagada kodanikuühendustele ohvrite esindamise ja kaebuse esitamise võimalused andmekaitseküsimustes, nagu andmekaitse üldmäärusega võimalusena ette on nähtud.
- Teha järelevalvete kohustuslikeks teavitada eelnevalt õiguskantslerit järelevalvete jagamise rahvusvahelistest kokkulepetest ja nende sisust.
- Tõhustada ja laiendada Andmekaitse Inspektsiooni tegevust, et tagada isikuandmete kaitse üldmääruse (GDPR) kohane pädev ja tõhus järelevalve ning samas piisav abi ettevõtetele, et uute reeglitega harjuda.
- Vaadata üle järelevalvete üldine regulatsioon, et välistada lausjälituse ning seni halvasti reguleeritud või reguleerimata küsimused (ametnike taustakontroll jne).

Inimõiguste kaitse institutsioonid ja edendamine

- Viia lõpule riikliku inimõiguste kaitse asutuse (NHRI) asutamine (näiteks õiguskantsleri põhiseadusliku institutsiooni ümberkorraldamise teel). NHRI puudumist on Eestile pidevalt ette heidetud rahvusvaheliste organisatsioonide poolt, ka praktiliselt on puudu Eesti haldusstruktuuris inimõiguste edendamist vedav sõltumatu riigiasutus.
- Vaadata kriitiliselt üle inimõigustega tegelevate vabaühenduste riiklik rahastus, et välistada selle poliitiline kallutatus ja tagada sõltumatus.

Muud olulised teemad.

- Suurendada tasuta õigusnõustamise ja õigusabi kättesaadavust ja kvaliteeti, eriti haavatavatele gruppidele. Kehtestada riigi poolt rahastatud õigusnõustamisele kvaliteedinõuded ning analüüsida loodud süsteemi katvust ja mõjusust.
- Tõsta aruteluks lobireeglite kehtestamine, et paremini saavutada äri- ja avaliku huvi tasakaalu poliitikakujundamises ning tagada demokraatia paremaks toimimiseks vajalik legitiimsus ja läbipaistvus, juhindudes Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee vastavast soovitusel.
- Kaotada vangide automaatne valimiskeeld, mis on vastuolus Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga. Valimiskeeldu rakendada vaid raskemate kuritegude puhul ning eraldi karistusena.
- Kaaluda valimiskampaania perioodil poliitilise välireklaami keelustamise mõistlikkust ning eesmärgipärasust.
- Institutionaliseerida põhiõiguste kaitse pidev sõltumatu analüüs kohtupidamise valdkonnas, et tagada läbipaistvus, koostöö vabaühendustega.
- Suurendada regionaalsel tasandil inimkaubanduse ennetustööd ning pöörata tähelepanu ohvrite õiguste tagamisele menetlustes. Julgustada politseid ja tööinspektsiooni uurima inimkaubandust töösuhetes, sh värbajaid, kes tegelevad pettusega.

- Pöörata senisest rohkem tähelepanu tõlke ja tõlkide kvaliteedile kohtumenetluses, et tagada õiglane kohtumenetlus inimestele, kes ei valda eesti või vene keelt.
- Kehtestada uutes omavalitsustes ja nende liitudes selged kodanike ja nende ühenduste kaasamise ning rahastamise reeglid, mis järgivad Siseministeeriumi eestvõttel loodud vabaihenduste rahastamise juhendit.
- Jätkata vabaihenduste riikliku rahastamise korrastamisega läbipaistvamaks ja sõltumatumaks, sh lõpetada lisaks hasartmängumaksu nõukogu tegevusele parlamendis katuseraha jagamine.
- Suurendada inimõiguste hariduse mahtu ja kvaliteeti koolis ning parandada õpetajate ettevalmistust valdkonnas, sh. muuta inimõiguste teema kohustuslikuks iga pedagoogi ettevalmistuses.
- Suurendada laste võimalusi kaasa rääkida ühiskonda, kogukonda ja koolielu puudutavates küsimustes. Kaasata lapsi enam otsustusprotsessidesse kõikides keskkondades.
- Teavitada ühiskonda senisest enam lapse õigustest, sh tutvustada nii täiskasvanutele kui ka lastele ja noortele ÜRO lapse õiguste konventsiooni.
- Pakkuda konkreetseid tegevusi pikaajsete hooldajate hoolduskoormuse vähendamiseks ning omastehooldajate tugivõrgustike arendamiseks.
- Kaaluda arengukoostöö korraldamise põhimõtte viimist, mis lähtuks õigustepõhisest lähenemisest (*rights-based approach*).